

Etninių muzikos instrumentų vardai ir jų atkuriamosios reikšmės – seniausių ūkininkavimo būdų tyrimo šaltinis

R o m u a l d a s A P A N A V I Č I U S
Vytauto Didžiojo universitetas

Pagrindiniai žodžiai: *etniniai muzikos instrumentai, vardai, baltai, medžioklė, gyvulininkystė, žvejyba.*

Straipsnio tikslas – pagal lietuvių ir kaimyninių Šiaurės Europos tautų etninių muzikos instrumentų vardus ir jų atkuriamąsias reikšmes apibrėžti seniausius ūkininkavimo būdus. Uždaviniai – išgvildinti ir sugretinti muzikos instrumentų vardus, nustatyti jų atkuriamąsias reikšmes, jas susieti su senosios gyvensenos laikotarpiais. Objektas – lietuvių ir kaimyninių tautų etninių muzikos instrumentų vardai. Metodai – analizė, lyginimas, rekonstrukcija, apibendrinimas. Rezultatai – iškeliami hipotezė, kad skirtingai nuo etninės istorijos tyrimuose vyraujančios nuomonės, lietuvių ir kaimyninių tautų seniausi ūkininkavimo būdai greičiausiai buvo ne žemdirbystė, bet medžioklė, gyvulininkystė ir netgi žvejyba.

Ivadas

Problema – ar lietuvių ir kaimyninių tautų etninių muzikos instrumentų vardai gali atspindėti seniausius ūkininkavimo būdus, tyrinėta labai menkai. Suomų etnologas Timo Leisiö 1977 m. pagal Baltijos finų trimitų vardus ir jų vartojimo papročius tvirtino, jog „vakarinių finougrų atšaka [Baltijos finai – R. A.] daugiau nei prieš 3 000 metų žinojo protobaltų etnokultūros fenomeno elementus ir nėra įrodymų, kad finougrai trimitus jau būtų vartoję prieš šiuos ankstyviausius santykius <...> Kai Baltijos finai iš baltų perėmė kerdžiaus instituciją, jie kartu perėmė ir naują instrumentų rūšį, būtent trimitus, vadindami juos **torvi** [nuo baltiškojo *taurė*; paryškinta citatos autoriaus – R. A.]“ (L e i s i ö 1977). 1983 m. savo monografijoje „Suomių ir karelių senieji pučiamieji instrumentai“ Leisiö, išnaginėjęs šių instrumentų vardus, priėjo prie išvados, jog be finougriškosios ir baltiškosios vardų kilmės, akivaizdžios ir sąsajos su sąvokomis „švilpti, pūsti; ragu, taure“ (L e i s i ö 1983, 502–505), tačiau sąsajų su ūkininkavimo būdais negvildeno. Estų etnologas Igoris Tõnuristas 1990 m., tiesa, Baltijos tautų muzikos instrumentų vardų ir jų kilmės negvildendamas, irgi teigė, jog Baltijos finų baltiškaisiais vardais vadinti kerdžiaus trimitai, kurie, „kaip ir kanklės, yra instrumentai, kurių plitimas [Baltijos

finų kraštuose – R. A.] siejosi su labiau išplėtotu ūkininkavimu, ypač su gyvulininkyste, kurią Baltijos finai perėmė iš baltų“ (T o n u r i s t 1990).

Baltų ir kaimyninių tautų etninių muzikos instrumentų vardus, vartojimo papročius bei jų sąsajas su gyvensenos ypatumais dar 1990 m. gvildeno šio darbo autorius, manydamas, jog pučiamieji instrumentai galėjo sietis su signalais, atspindėti medžioklę bei žemdirbystę, o kanklės – žemdirbystę (A p a n a v i č i u s 1990, 52). Lygindamas lietuvių ir latvių instrumentus, jų vardus ir įvaizdžius, autorius 2005 m. jau manė, kad etniniai muzikos instrumentų vardai ir jų įvaizdžiai labiausiai atspindi medžioklę, gyvulininkystę ir šiek tiek – žvejybą, tačiau su žemdirbyste visiškai nesisieja (A p a n a v i č i u s 2005). Panašius klausimus, tik nagrinėdamas žemaičių darbų dainas ir kankles, autorius kėlė ir 2008 m., teigdamas, jog kanklės gali būti kadaise buvusios žvejų kultūros atspindžiais (A p a n a v i č i u s 2008).

Iš aptartų negausių tyrinėjimų matyti, jog etninių muzikos instrumentų sąsajos su lietuvių ir kaimyninių tautų seniausiais ūkininkavimo būdais gvildentos menkai, todėl šis klausimas vertas atskiro tyrimo.

Priimta manyti, kad lietuvių etninėje kultūroje ryškiausi gyvulininkystės ir žemdirbystės papročiai (P a u k š t y t ė – Š a k n i e n ė ir kt. 2007, 76; A n g l i c k i e n ė 2006, 53–57, 86–87; V a i c e k a u s k a s 2006, 34–36, 40–42, 50–55; M e r k i e n ė 1989). Archeologijos duomenimis, žemdirbystės Šiaurės Europoje, taip pat ir Lietuvoje, pradžia siejama su viduriniu neolitu, maždaug III tūkst. pr. Kr. (R i m a n t i e n ė 1996, 173–177). Gyvulininkystė turėjo būti žymiai ankstyvesnė, nes ne tik laukinių, bet ir naminių gyvulių kaulų liekanų randama ne tik iš neolito, bet netgi iš mezolito laikotarpių (Ibid., 171–173). Neolito kapuose aptinkama ir iš gyvulių bei paukščių kaulų pagamintų švilpynių. Paukščių kaulų II tūkst. pr. Kr. švilpynės surastos kaimyninėje Latvijoje ir Baltarusijoje (P r i e d ĩ t e 1983, 25; H a з и н а 1976, 70), kur archeologų teigimu nuo III tūkst. pr. Kr. pabaigos – II tūkst. pradžios gyveno baltų gentys.

Lietuvoje patikimų muzikos instrumentų iškasenų surasta labai mažai. Šitokia laikytina tik stirnos arba elnio rago neužbaigta švilpynė, aptikta ankstyvojo neolito Narvos kultūros (IV tūkst. pr. Kr.) Šventosios gyvenvietėje¹.

Įvertinus lietuvių etninių muzikos instrumentų vartojimo papročius matyti, kad jie irgi labiausiai atspindi medžioklę bei gyvulininkystę ir visiškai nesisieja su žemdirbyste, o tai jau yra įsitvirtinusios nuomonės apie seniausius ūkininkavimo būdus priešara. Kanklių pavidalai byloja ir apie galėjusią būti žvejų kultūrą, kurios bemaž jokie papročiai neatspindi. O naujausi archeologijos tyrinėjimų duomenys rodo, kad žvejyba, medžioklė ir gyvulininkystė svarbiomis ūkininkavimo šakomis Lietuvoje buvusios jau nuo pat mezolito. Žemdirbystė atsiradusi gerokai vėliau (LI, 10, 163, 170–173, 198). Todėl, gvildenant muzikos instrumentų vardus ir jų atkuriamąsias reikšmes, stengtasi nustatyti, ar jos negali atspindėti būtent

¹ Rimutės Rimantienės 2004 03 05 informacija. Savo darbe ši autorė panašias iškasenas dar priskyrė prie „neaiškios paskirties“ dirbinių iš „vamzdinių kaulų“ (R i m a n t i e n ė 1996, 135–138).

naujausiais archeologijos tyrimais apibrėžtų mūsų tautos seniausių ūkininkavimo būdų ir jų radimosi laikotarpių.

Sąsajos su ūkininkavimu

Žvejybos etninių muzikos instrumentų vardai, išskyrus kankles, neatspindi. Tačiau ir kanklių vardo įprastas kildinimas iš ide. prokalbės šaknies *can-, ‘giedoti, skambėti’ šiandien negali būti įtikinamas, nes jo reikšmei aiškinti ieškoma „muzikinių“ atitikmenų ir remiamasi daugiausia ne *satem* (t. y. rytinių indoeuropiečių, kokie yra baltai), o *centum* (vakarinių indoeuropiečių) kalbų duomenimis. Iš pastarųjų pasitelkiami tik airių, lotynų, graikų ir dar senovinės rašto kalbos – sanskrito (ji yra *satem*) kalbų pavyzdžiai. Atkreipus dėmesį į tai, kad lietuvių ir kitų Baltijos plogo tautų rytinės dalies kanklės panašiausios į luotelius, yra tarsi sumažinti jų modeliai, o likusios dalies – primena liktines žuvis, keltina mintis, jog šitokios reikšmės galėjo būti užsilikusios ir jų itin sunkiai paaiškinamuose varduose.

Lietuvoje tiesioginių atitikmenų kanklių „žvejybos“ reikšmei, išskyrus tik Telšių r., Luokėje, užrašytą posakį „Kanklė grieb pagal tvenkinio dugną“, nėra. Ir visi kiti, aiškiai „nemuzikiniai“ posakiai užrašyti tik vakarų ir šiaurės Lietuvoje, senųjų kanklių plote. Žemaitijoje, Skuodo r., Šačių kaime, buvo sakoma: „Paršeliai sudžiūvo kaip kanklelės“; Kelmės r., Užventyje: „Valkiojas, kanklinė(j), netunk anė biškeliu“ (apie paršą). Apie Kupiškį sakyta: „Išdžiūvus kaip kanklis“; apie Dusetas: „Sausi medžiai – skamba kaip kanklės“; apie Pasvalį: „Pyragas ant kanklių sukėpė, ir tiek“ (*LKŽ*, 214–215). Terminas *kunkliai* ‘sienio, rašto’ reikšme užrašytas Salamiestyje: „Tok‘u seno‘ju kėp ku‘nkl‘ai pri‘vašta“ (*LKŽK*). *Kanklis* vartotas ir kaip ‘nereikalingas daiktas, griozdas’. Apie Salaką sakyta: „O kur šituos kanklius padėsim?“ (*LKŽ*, 215). *Kelionės* reikšmę reiškė Utenos apskrities Užpalių kaimo posakis: „Ponai į bažnyčią važiuoti važiuoja, o mes prasčiokėliai pėsti nukankliuojam“ (*LKŽK*). *Veiksmo, mušimo* reikšmę perteikia Panevėžio apskrities Kupiškio valsčiaus Šimonių kaimo posakiai: „Aš jo sūnų truputį pakankliavau“; „Mane vakar prikankliavo“; „Paėmęs rykštę, kad apkankliuosiu tave, tai daugiau to nebedarysi“ (*LKŽ*, 215).

Iš posakių su kanklių vardu apie *daiktą, sausą medį, netgi veiksmą, mušimą, kelionę* matyti, kad *kanklės* senovėje galėjo reikšti visiškai ką kita, o ne muzikavimo įrankį. Posakiai gali liudyti buvusią kitokią kanklių vardo ir paskirties prasmę, kuri greičiausiai per amžius nusitrynė, tačiau lietuvių kalbos duomenimis tos reikšmės atkurti neįmanoma. Kanklių kaip *luoto* galėjusių būti prasmę rodo ide. **gan(dh)*-‘indas, rankena (kardo)’ vediniai: sen. danų *kane*, viduramž. vokiečių žemaič. *Kane* ‘laivelis’, olandų *kaan* ‘mažas laivelis’, sen. islandų *kaene* ‘toks laivelis, valtis’ (P o k o r n y 1950, 351). Sąsajos su žvejyba gali rodyti ir Baltijos finų šalių vandenvardžiai *Kanneljärvi* ‘Kanklių ežeras’, *Kannelähti* ‘Kanklių įlanka’, *Kannellampi* ‘Kanklių ežeriukas (miške)’ (M i k k o l a 1925) (plg. estų *kannel* ‘kanklės’).

Luotas reikšmingas karelių epe „Kalevaloje“, juo plauko svarbiausias veikėjas, burtininkas ir žynys senasis Veinemeinenas, luoto ir kanklių gamyba kartais sutapatinama: Veinemeinenui bedarant kankles, joms pritaikomos pasparos irklams, kartais ir luotas pavadinamas kanklėmis (A p a n a v i č i u s 2002).

Žvejybos prasmę gali rodyti ir „Kalevalos“ epo iš *lydekos* žandikaulio pagamintos pirmosios kanklės (antrosios – beržinės), taip pat etnografinių karelių kanklių *syko* (Coregonum), *eršketo* (Arcipenser huso), lietuvių – *kuprės* (Oncornychus gorboscha) ir *nerkos* (Oncornychus nerka) pavidalai.

Medžioklė Šiaurės Europoje gali byloti sen. vokiečių aukštaičių, sen. fryzų, sen. anglų, sen. skandinavų *horn* ‘trimitas’, besisiejąs su lotynų *cornu*, kymrų *corn* ‘ragas’, keltų *carnon*, Kornvalio kymrų *carn* ‘vienanagio gyvulio kanopa’, graikų *kéras*, sen. indų *śrṅga* ‘ragas’. Visi šie žodžiai, taip pat ir *horn*, yra ide.*ker-, ‘elnias’ vediniai (K l u g e 1967, 316–317). Vakarų ir šiaurės lietuvių bei latvių šių instrumentų vardai yra *taurė* ‘trimitas’, jie siejasi su lietuvių *tauras*, latvių *taurus* ‘bulius’, prūsų *tauris* ‘stumbras’. Baltiškoji sąvoka *taurė* turi ir platesnių atitikmenų, tai Baltijos finų trimitų baltiškieji vardai: lybių *to’ur* ‘miško, medžioklės ragas’, karelių, suomių *toro* ‘trimitas’, vodų *toru* ‘trimitas’, estų *tori*, vepsų *torv*, estų *tõrv* ‘trimitas’, lybių *tori*, *to’r* ‘trimitas’, suomių *tuohitorvi* ‘tošies trimitas’, estų *lepatõru* ‘alksnio trimitas’.

Lietuvių *švilpynė*, *švilpukas* siejasi su paukščių vardais: latvių *svilpis* ‘sniegena’, lietuvių *švilpis* ‘juodgalvė sniegena’, latvių *ziemeļiu svilpis* ‘pušinė sniegena’. Paukščių vardais vadinamos lenkų švilpynės: *žurav* ‘gervė’ – ilga be skylių žievės švilpynė, *slovik* ‘lakštingala’ – trumpas žievės švilpukas, Permės finų komių *съѣла чинсан* ‘jerubės švilpukas’, юс пелян ‘gulbės balso dūdelė’, udmurtų *чинчирган* ‘paukščio švilpesys, čiulbėjimas’.

Gyvulininkystė greičiausiai rodo vakarų ir šiaurės lietuvių, latvių ir Baltijos finų trimitų *taurės* vardų lygiagretės: rusų, ukrainiečių *мур*, čekų, slovakų, lenkų, lužitėnų *tur*, slovėnų *túr* ‘tauras’, airių *tarb* ‘bulius’, avestos *staora* ‘stambus raguotis’, gotų *stiūr* ‘bulius, veršiukas’ (Ф а с м е р 1987, 122), taip pat ir pačių suomių akivaizdūs sudurtiniai baltiškieji vardai *paimentorvi* ‘piemens trimitas’ bei estų *paimentõru* ‘piemens trimitas’. Visi šie atitikmenys gali rodyti, kad lietuvių žemaičių, šiaurės aukštaičių, latvių ir Baltijos finų trimitai senovėje galėjo būti gaminami iš *tauro*, *buliaus*, *stumbro* ragų arba vaizduoti *tauro*, *buliaus*, *stumbro* ar kokio kito stambaus raguočio maurojimą. Taip pat spėtina, jog ne tik medžioklė, bet ir gyvulininkystę gali reikšti ir baltų bei slavų kalbomis dažni trimito vardai: lietuvių *ragas*, *ragelis*, *ragutis*, latvių *ganu rags*, lenkų *rožek pasterski*, baltarusių, ukrainiečių *ріжок*, rusų *рожок*, *пастуший рожок*, nes *rog* slavų kalbose laikomas pirmapradžiu žodžiu ir tik gretinamas su baltiškaisiais atitikmenimis (B r ü k n e r 1957, 460–461).

Žemdirbystė gali liudyti tik iš rugio šiaudo gaminamų švilpynių ir birbynių vardai: lietuvių *šiaudelis*, rusų *соломка*, vepsų *solomkeine* (iš rusų) ‘šiaudelis’, suomių, karelių *soropilli*, estų *roopill*, marių *о́лым шувыр*, udmurtų *куро гунсон*, komių *удзас гунсан*, norvegų *halmpipa* ‘šiaudo dūdelė’, ingrų *rõgusoittu* ‘rugio grojimo įrankis’, Vermlando etnografinės srities švedų *rùghalmspipa* ‘rugio šiaudo liežuvėlinė dūdelė’. Daugiau su žemdirbyste susijusių muzikos instrumentų vardų Šiaurės Europoje nėra.

Datavimas

Kadangi germanų *horn* pavyzdžio trimitų vardai siejasi su keltų, graikų ir sen. indų ide. *ker-, ‘elnias’ vedinių vardais, tai jie siekia vadinamosios indoeuropiečių prokalbės V–III tūkst. pr. Kr. laikus. Galimas daiktas, šiuos laikus siekia ir *tauro* pavyzdžio lietuvių, latvių ir Baltijos finų baltiškaisiais skoliniais įvardyti trimitų vardai, nes visi jie irgi turi plačius indoeuropietiškuosius atitikmenis. Prie prokalbės laikotarpio reikėtų prišlieti ir mūsų bei kitų Baltijos tautų trimitų vardams būdingus žodžius *tošis* (suomiškai *tuohi* – irgi baltiškasis skolinys) bei *alksnis*.

1 lentelė

Vardų atkuriamųjų reikšmių laikotarpiai

Instrumentai	Vardų atkuriamoji reikšmė	Laikotarpis	Datavimas
Trimitai	Elnias Tauras Ragas Tošis Alksnis	Ide. prokalbė Ide. prokalbė Baltų ir slavų Ide. prokalbė Ide. prokalbė	V–III tūkst. pr. Kr. V–III tūkst. pr. Kr. III–II tūkst. pr. Kr. V–III tūkst. pr. Kr. V–III tūkst. pr. Kr.
Švilpynės	Sniegena Jerubė Gulbė Lakštingala	Ide. prokalbė Ide. prokalbė Ide. prokalbė Ide. prokalbė	V–III tūkst. pr. Kr. V–III tūkst. pr. Kr. V–III tūkst. pr. Kr. V–III tūkst. pr. Kr.
Birbynės	Šiaudas Rugys	Ide. prokalbė Ide. prokalbė	V–III tūkst. pr. Kr. V–III tūkst. pr. Kr.

Rago pavyzdžio trimitų vardai, kaip jau minėta, gali sietis su baltų ir slavų bendrijos III–II tūkst. pr. Kr. laikais ir liudyti itin glaudžius abiejų Šiaurės Europos etninių grupių santykius. Visi kiti švilpynių ir birbynių vardai yra nepaprastai seni, jie ir atkuriamosios reikšmės byloja apie indoeuropiečių prokalbės laikus. Tad pagal santykinį senumą daugumos muzikos instrumentų vardai liudija maždaug V–III tūkst. pr. Kr. jų galimo radimosi laikus.

Sugretinus gautus duomenis su naujausiais archeologijos tyrimais nustatytais ūkininkavimo kultūromis matyti, jog muzikos instrumentų vardai, jų atkuriamosios reikšmės ir spėtini jų radimosi laikotarpiai su archeologų nustatytais laikotarpiais apytikriai sutampa.

2 lentelė

Atspindžių sąsajų patikimumas

Laikotarpis	Datavimas	Sąsajos	Patikimumas	Priežastys
Mezolitas	VI–IV tūkst. pr. Kr.	Pastebimos	Patikimos	Atspindi medžioklės kultūrą
Ankstyvasis neolitas	IV tūkst. pr. Kr.	Pastebimos	Pastebimos	Atspindi medžioklės kultūrą

2 lentelės tęsinys

Vidurinis neolitas	III tūkst. pr. Kr.	Pastebimos	Pastebimos	Atspindi gyvulininkystės kultūrą
Vėlyvasis neolitas – žalvario amžius	II–I tūkst. pr. Kr.	Menkos	Nepatikimos	Atspindi, tačiau gana menkai, žemdirbystės kultūrą

Ryškiausiai atspindimos VI–IV tūkst. pr. Kr. medžioklės ir III tūkst. pr. Kr. gyvulininkystės kultūros. Sąsajos su vėlyvojo neolito II tūkst. pr. Kr. ir žalvario amžiaus pradžios I tūkst. pr. Kr. žemdirbystės kultūromis menkos ir nepatikimos, tad kalbėti apie žemdirbių kultūros liekanas bemaž nėra jokio pagrindo, nes, skirtingai nuo įvairių medžioklės ir gyvulininkystės liudijančių trimitų bei švilpynių vardų, žemdirbystę atspindinčių visų tautų švilpynių ir birbinių varduose išspraudusi tik viena vienintelė *rugio šiaudo* sąvoka.

Išvados

Etninių muzikos instrumentų vardai ir jų atkuriamosios reikšmės rodo stipriausias medžioklės tradicijas. Gyvulininkystės papročius patvirtina trimitų *taurės* pavyzdžio vardai. Žemdirbystę liudija tik *šiaudo* pavyzdžio birbinių pavadinimai. Žvejybos jokie instrumentų vardai nerodo – šį ūkininkavimo būdą netiesiogiai gali reikšti tik *kanklių* pavidalai ir jų vardų germanų kalbose sąsajos. Etninių muzikos instrumentų vardų ir senosios gyvenamosios bei ūkininkavimo būdų sugretinimas rodo, jog vardų reikšmės ir vartojimo papročiai ženkliai skiriasi, o didelė instrumentų dalis galėjo atsirasti dar pirmykštės medžioklės laikais. Instrumentų vartojimas gyvulininkystei irgi siejasi su medžioklės tradicijomis.

Literatūra

- A n g l i c k i e n ė 2006 – Laima Anglickienė, *Kitataučių įvaizdis lietuvių folklore*, Vilnius: Versus aureus.
- A p a n a v i č i u s 1992 – Romualdas Apanavičius, *Baltų etnoinstrumentologija*, Kaunas: Kauno lietuvių tautinės kultūros centras.
- A p a n a v i č i u s 2002 – Romualdas Apanavičius, „Kalevalos“ kanklės ir jų Baltijos tautų lygiagretės“, *Tautosakos darbai*, XVII (XXIV), 102–112.
- A p a n a v i č i u s 2005 – Romualdas Apanavičius, „Lietuvių ir latvių etninių muzikos instrumentų įvaizdžiai: bendrumai, skirtingumai ir jų kilmė“, *Acta Baltica 2005*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas; Aesti, 94–105.
- A p a n a v i č i u s 2008 – Romualdas Apanavičius, „Žemaičių dainos ir kanklės: ką jos byloja apie žemaičių praeities ūkininkavimą?“, *Res Humanitariae*, IV, 192–219.
- B r ü c k n e r 1957 – Alexander Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa: Wieda powszechna.
- K l u g e 1967 – Friedrich Kluge, *Etymologisches Wörterbuch der Deutschen Sprache*, Berlin: Walter de Gruyter & Co.
- L e i s i ö 1977 – Timo Leisiö, „The Taxonomy and Historical Interpretation of the Fin-

- nish Pastoral Aerophones”, *Studia instrumentorum musicae popularis*, 5, Stockholm, 45–50.
- L e i s i ö 1983 – Timo Leisiö, *Suomen ja Karjalan vanhakantaiset torvi – ja pillisoittimet. Nimistö, rakenteet ja historia*, Kaustinen: Kansanmusiikki – instituutin julkaisuja 12.
- LI – Lietuvos istorija. *Akmens amžius ir ankstyvasis metalų laikotarpis*, t. 1. (ats. tomo redaktorius Algirdas Girininkas), Vilnius: Baltos lankos, 2005.
- LKŽ – Lietuvos kalbos žodynas, t. 5, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1959.
- LKŽK – Lietuvos kalbos instituto Žodynų skyriaus kartoteka.
- M e r k i e n ė 1989 – Regina Merkienė, *Gyvulių ūkis XVI a.–XX a. pirmoje pusėje. Etninės patirties ištakos*, Vilnius: Mokslas.
- M i k k o l a 1925 – Jasepi J. Mikkola, „Kannel ja sen vastaava balttilainen nimitys”, *Kalvalaseuran vuosikirja*, 5, 89–91.
- P a u k š t y t ė-Š a k n i e n ė ir kt. 2007 – Rasa Paukštytė-Šaknienė, Vida Savoniakaitė, Žilvytis Šaknys, Irma Šidiškienė, *Lietuvos kultūra. Aukštaitijos papročiai* (sudarė Žilvytis Šaknys), Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla.
- P o k o r n y 1950 – Julius Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, Bd. 1, Bern: A. Francke AG Verlag.
- P r i e d ģ t e 1983 – Īrīsa Priedģte, *Ko spēģģja sendģģnģs*, Rģģa: Zinģtģne.
- R i m a n t i e n ė 1996 – Rimutė Rimantienė, *Akmens amžius Lietuvoje*. 2-asis papildytas leidimas, Vilnius: Źiburio leidykla.
- T ō n u r i s t 1990 – Igor TōnuriŹ, “The Pastoral Musical Instruments of the Finno – Ugric Peoples”, *Finno – Ugric Studies in Archaeology, Anthropology and Ethnology*, Tallinn: Institut of Estonian Language, 78–90.
- V a i c e k a u s k a s 2006 – Arūnas Vaicekauskas, „Lietuvių žiemos Źventės“, *Bendruomenės kalendorinio ciklo apeigos XIX a. pab.–XX a. pr.*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
- Н а з и н а 1976 – Инна Д. Назина, *Белорусские народные музыкальные инструменты. Самозвучающие, ударные, духовые*, Минск: Наука и техника.
- Ф а с м е р 1987 – Макс Фасмер, *Этимологический словарь русского языка*, т. 3, Москва: Прогресс.

Romualdas Apanavičius

Etninių muzikos instrumentų vardai ir jų atkuriamosios reikšmės – seniausių ūkininkavimo būdų tyrimo šaltinis

S a n t r a u k a

Pagrindiniai žodžiai: *etniniai muzikos instrumentai, vardai, baltai, medžioklė, gyvulininkystė, žvejyba.*

Gvildenant lietuvių ir kaimyninių tautų etninių muzikos instrumentų vardus, prieinama prie išvados, kad juose išispraudę itin senos gyvensenos ir ūkininkavimo būdų atšvaitai. Pučiamųjų instrumentų vardai ir ypač jų atkuriamosios reikšmės byloja apie stiprias medžioklės ir gyvulininkystės tradicijas, o žemdirbystės tradicijų neliudija bemaž jokių etninių muzikos instrumentų vardai. Archeologų pastaraisiais dešimtmečiais nustatytas itin senoviškos žvejybos kultūros palikimas greičiausiai yra žuvų ir luoto pavidalo kanklės, tačiau ne tik lietuvių, bet ir visų Baltijos tautų šių instrumentų varduose tiesioginių sąsajų su žvejyba nėra. Tyrimas rodo, kad lietuviai ir kaimyninės tautos, skirtingai nei įprastai manoma, nuo seniausių laikų greičiausiai buvo ne tik žemdirbiai, bet ir žvejai, medžiokliai bei gyvulių augintojai. Taigi trimitų, švilpynių ir birbinių vardų atkuriamosios reikšmės rodo ne tik baltų ir slavų III–II tūkst. pr. Kr., bet netgi ir indoeuropiečių prokalbės V–III tūkst. pr. Kr. laikų liekanas, o gretinant su archeologijos duomenimis galima spėti, jog jos atspindi ir gana pastebimas sąsajas su VI–IV tūkst. pr. Kr. mezolito, IV tūkst. pr. Kr. ankstyvojo neolito medžioklės ir III tūkst. viduriniojo neolito gyvulininkystės kultūromis. Šios sąsajos menkos ir todėl bemaž neatspindi II–I tūkst. pr. Kr. vėlyvajame neolite ir žalvario amžiuje išryškėjusios ir vėliau įsitvirtinusios žemdirbystės kultūros.

Romualdas Apanavičius

The Names of Ethnic Musical Instruments and their Reconstructed Meanings – Materials for Research of the Ancient Forms of Rural Economy

S u m m a r y

Keywords: *ethnic musical instruments, names, the Balts, hunting, animal husbandry, fishing.*

According to the latest research made by the author it is evident that the names of the ethnic musical instruments reflect the features of the ancient life and forms of the rural economy. The terms of the wind instruments and especially their meanings reconstructed show very strong traditions of hunting and animal husbandry; on the other hand, we don't have any evidence about the traditions of agriculture. The relics of the fishers' culture which has been revealed by archaeologists during the last decades, most probably, are the string instrument *kanklės* reflecting the shapes of the relic fishes of the peoples in the Baltic Sea region,

while there are no direct parallels with fishing in the names of the instruments. The results of the research show that in contrast to the prevailing opinion, Lithuanians and the neighboring nations preserved not only traditions of agriculture, but even those of fishing, hunting and cattle-breeding. Thus, the reconstructed meanings of the names of trumpets, whistles and reed-pipes show us not only the relicts from the times of the community of the ancient Balts and Slavs in the 3rd – 2nd millennium B. C. but even the period of the community of the Indo-Europeans in Northern Europe in the 5th – 3rd millennium B. C. The correlation with the archeological data shows us that these meanings of the names of the musical instruments reflect mainly the traditions of the ancient Mesolithic and Neolithic cultures of hunting and animal husbandry from the 6th – 4th millennium B. C. and of the middle of the Neolithic culture of 3rd millennium B. C. It is obvious that these reflections do not reveal the traditions of the later agricultural layer from the late Neolithic and early Bronze Age of the 2nd – 1st millennium B. C.

R o m u a l d a s A P A N A V I Č I U S
Etnologijos ir folkloristikos katedra
Vytauto Didžiojo universitetas
K. Donelaičio g. 52
LT-44244 Kaunas
[r.apanavicius@hmf.vdu.lt]